

วาดแผ่นดินอีสาน

สุรชาติพย์ โมราราย | Suthatip Moralai

- 1 -

“อุปแต้ม” แปลว่าอะไรครับ

เสียงนักศึกษาจากเมืองกรุงคนหนึ่งถามปราชญ์ชาวบ้านอีสาน ขณะผู้สนใจกลุ่มใหญ่ ทั้งศิลปิน ครูสอนศิลปะ นักวิชาการท่องเที่ยว นักวัฒนธรรม นักพัฒนา นักเขียน สื่อมวลชน ฯลฯ รุมล้อมกันเข้าชมภาพจิตรกรรมฝาผนัง ณ วัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่น

“อุปแต้ม หมายถึง วาดหรือขีดเขียน หมายถึงภาพเขียนหรือภาพวาด”

ฉันก้มหน้าลงเขียนบันทึกเรื่องเล่าเกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้าน เรื่อง “สินไซ” ซึ่งเป็นชาดกในพระพุทธศาสนาที่เล่าผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนัง ขณะเพลินชม “สิน” หรือ สิวา ซึ่งหมายถึงเขตหรือเครื่องหมายบอกเขตของโบสถ์ไปด้วย

เหลือบมองไปในสมุดบันทึกของนักข่าวชายคนหนึ่ง แทนที่เขาจะเขียนบันทึกเหมือนฉัน กลับเห็นเขากำลังวาดภาพหลายเส้น เรื่อง “สินไซเดินดง” โดยลอกแบบจากภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เห็นนั้น ขณะนักข่าวบางคนอดเสียงปราชญ์ชาวบ้าน บางคนก้มหน้าก้มตาจดข้อมูล เพื่อไปนำเสนอผ่านสื่อต่อไป

ขณะกำลังจะก้าวต่อไป ผู้หญิงบางคนก็ต้องสะดุดเท้าไว้แค่หน้าบันไดสิมแห่งนี้ เพราะมีข้อความเขียนเตือนไว้ว่า

“ผู้หญิงห้ามขึ้น !”

- 2 -

สาวน้อยต่างถิ่นรุ่นใหม่บางคนซึ่งได้ชมเฉพาะภาพฝาผนังภายนอกบ่อนอุปที่เล่นที่จริงแบบไม่เข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นว่า “อยากมีสิทธิ์เท่าเทียมชาย” และยังได้ยินเธอตั่งคำถามว่า “ทำไมผู้หญิงจึง “ขึ้น” โบสถ์ไม่ได้”

“พูดอย่างนี้แสดงว่าไม่เข้าใจวัฒนธรรมอีสาน !”

เสียงนักข่าวชายบางคนวิจารณ์สาวน้อยอย่างหุนหันเหิมผ่านหู แต่ฉันกลับนึกเอ็นดูกับคำพูดของสาวน้อยผู้หิวกระหายอยากชมศิลปะภายในโบสถ์ ขณะที่ตัวเอง ก็ได้แต่ยืนเขย่งมองบางภาพเขียนสีมีชีวิตแทบทุกวัดผ่านเงาสลัวภายในโบสถ์ ซึ่งติดตาตรึงใจจนไม่อยากจะรีบจากไปตามกำหนดการเร่งรีบ

ในฐานะ “ผู้หญิง” คนหนึ่ง เมื่อห้ามผู้หญิงก้าวขึ้นไปโบสถ์ซึ่งเป็นเขตสังฆกรรมเฉพาะสำหรับผู้ชาย เราจึงได้แต่ชื่นชมอุปแต้มเฉพาะผนังด้านนอกโบสถ์

เห็นบางคนเขย่งเท้าขึ้นมองภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านใน ผ่านประตูหน้าต่างสุมแกะสลักไม้งามบานนั้นแทน

ขณะที่เห็นผู้ชายทุกคนก้าวขึ้นไปจนแน่นห้อง

- 3 -

ชาวคณะเดินทางผ่านไปเยี่ยมชมลิมอีกหลายวัด เพื่อชมภาพจิตรกรรมฝาผนังบนทางผ่านหลายจังหวัดอีสานกลาง

ฉันนึกขอบคุณคณะผู้ดำเนินการเดินทางสายวัฒนธรรมครั้งนี้ที่ส่งเสริมความสำคัญของ “ราก” แห่งภูมิปัญญาอีสานผ่านวรรณกรรมพื้นบ้านและภาพเขียน ขณะที่หลายองค์กรไม่เคยเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาเหล่านี้

สายแดดสวยส่องจับภาพจิตรกรรมฝาผนังบางมุมให้เจิดจ้าโดดเด่นขึ้นมา

ขณะที่สายตาของฉันพินิจภาพเขียนอย่างสนใจ หูของฉันก็ฟังเรื่องเล่าเกี่ยวกับวรรณกรรมเรื่อง “สินไซ” และเรื่องเล่าเกี่ยวกับบรกรรมต่างๆ ที่เล่าสืบกันพื้นบ้านในอดีตนำไปเป็นแรงบันดาลใจในการเขียนภาพไปด้วย

วรรณกรรมพื้นบ้านที่เล่าผ่านภาพเขียนหรืออุปแต้มตรงหน้า ล้วนมุ่งสอนให้คนกลัวบาปและสร้างบุญ เพราะหากทำชั่วก็ย่อมจะได้รับผลกระทบ คือ ตกนรกอเวจีดังภาพวาดที่จินตนาการตามแนวคำสอนจากพระพุทธศาสนา

“ในอดีตชาวบ้านทำนาเกลือกันแถวนี้ ทำให้ภาพเขียนในช่วงฐานล่างถูกทำลายไปมาก” เสียงวิพากษ์วิจารณ์จากผู้เห็นคุณค่าภูมิปัญญาอีสานแสดงความกังวลนอกเหนือภาพเขียนสีที่เริ่มเจือจางลงตามกาลเวลา ทำให้น่าเป็นห่วงว่า หากนานไป ภาพจิตรกรรมฝาผนังเหล่านี้จะหลุดลอกหายไปหมด พร้อมๆ กับ “ราก” ของภูมิปัญญาอีสานค่อยๆ เลือนหายไปกับวัฒนธรรมใหม่ซึ่งเข้ามาแทนที่

“หากไม่รีบอนุรักษ์ไว้ ต่อไปสูญแต่มีพวกนี้ก็คงจะไม่มีเหลือ”

เสียงนักวิชาการศิลปะหลายคนยังแสดงความกังวลในสิ่งที่แม้แต่คนในชุมชนยังบอกว่า “ไม่รู้จักและไม่เคยได้ยิน”

- 4 -

“ทำไมลิมเกือบทุกแห่งต้องเขียนเรื่อง “สินไซ” เกือบทั้งหมด”

นักข่าวสาวหน้าศิลปะวัฒนธรรมจากหนังสือพิมพ์คุณภาพฉบับหนึ่งถามปราษฎ์ชาวบ้าน และได้คำตอบว่า

“เรื่อง “สินไซ” เป็นชาดกเรื่องหนึ่งในพระพุทธศาสนา มีเนื้อหายาว ศิลปินพื้นบ้านจึงได้นำบางส่วนมาวาดหรือวางรูปแต้มไว้บนผนังสิม ทั้งด้านนอกและด้านใน”

“เนื้อเรื่องเป็นอย่างไรคะ” เสียงใครบางคนในกลุ่มถามขึ้นมา

“ตัวเอกของเรื่องคือท้าวสินไซ เป็นผู้มีฤทธิ์เดชกล้าหาญและกตัญญูทเวที่ต่อพ่อแม่ เป็นหน่อเนื้อเชื้อชาติขัตติย์ ต่อมาได้ไปติดตามเอาอาที่ถูกลักพาตัวไป จึงเกิดการต่อสู้กัน มีการทำศึกสงคราม แต่ก็จบลงด้วยดี...”

ปราษฎ์ชาวบ้านเล่าเรื่องประกอบการชมภาพเขียนอย่างชวนติดตาม จนเสมือนว่าตัวละครต่างๆ ในท้องเรื่อง “สินไซ” จะก้าวเดินออกมาจากภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้นได้ แล้วขยับท่าทางแสดงไปตัวอย่างมีชีวิตชีวาต่อหน้าต่อตาผู้ชม

ช่างภาพหลายคนถ่ายรูปเหมือนไม่รู้จักพอ หลายคนถูกตรึงไว้กับบางรายละเอียดของภาพ บางคนตั้งถูกสะกดไว้กับตัวอักษรโบราณ ชายหนุ่มบางคนเดินขึ้นลงภายในโบสถ์หลายรอบเหมือนชมไม่รู้จักอ้อม

แดดสายที่ส่องจับเข้ามาทำมุมกับภาพเขียน เหมือนจะยั่วล้อให้ภาพนั้นเคลื่อนไหวไปมาทำทนายสายตาผู้เฝ้ามอง จนเกิดจินตภาพย้อนอดีตให้พื้นตื้นสู่ปัจจุบัน !

สาวอีสานที่นั่งติดกับฉัน ซึ่งมีตำแหน่งเป็นประธานสโมสรนักเขียนภาคอีสาน ชับน้ำตา ขณะเสียงหมอลำคร่ำครวญเกี่ยวกับความทุกข์ยากของพ่อแม่ที่ขายนาส่งลูกเรียนผ่านมิวสิควีดีโอ

ลูกคอสะท้านใจของ “บานเย็น ศรีวงษา” ศิลปินหมอลำขวัญใจชาวอีสานซบกลุ่มคนบนรถโดยสารด้วยนิทานสอนใจ และลำเรื่องต่อกลอน สะท้อนอัจฉริยะของหมอลำอีสานที่กินใจผู้ฟัง จากคำสอนเรื่องความกตัญญูและกกรรมกบเกี่ยว

ฉันคิดไปถึงภาพจิตรกรรมฝาผนังหลายวัดบนทางผ่าน เห็นว่าศิลปินพื้นบ้านล้วนต้องการสะท้อนแนวคิดที่มุ่งเน้นให้เป็นคนดีมีศีลธรรมเฉกเช่นกัน โดยผ่านศิลปะหลายแขนงไม่ว่าจะเป็นเพลง นิทาน หนังตะลุง ภาพเขียน วรรณกรรม ฯลฯ

“คนกับคนทำนาประสาน คนกับควายทำนาประสาน
คนกับควายความหมายนั้นลึกล้ำ ลึกล้ำทำนามาเนิ่นนาน...”

เสียงเพลง “คนกับควาย” ที่นำมาขับร้องใหม่ประสานเสียงกีตาร์โดยนักร้องรุ่นหลังยังคงขลังและสั่นสะเทือนหัวใจคนทั้งห้องประชุมหอศิลปวัฒนธรรม ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่นเมื่อคำคืนก่อน

เพลงนี้เหมือนจะล่องลอยเข้ามาในจินตนาการ ประกอบเพลงหมอลำซึ่งเห็นภาพชานาจูงควายบนจอโทรทัศน์ และเห็นภาพของจริงบนท้องทุ่งนาระหว่างสองข้างทาง...

เพลงอมตะ “คนกับควาย” นี้เขียนเนื้อร้องโดย อดีตประธานสโมสรนักเขียนภาคอีสาน คือ สมคิด สิงสง เจ้าของบทกวีบูชาควาย ชื่อ “กาสรรค์ฉันท์”

“กาสรรค์สรวิญญาลัย ปัจฉิมพิสัย
จิกนำควายคืนไร่เนา
เกษตรยังยืนนำพา ตั้งสัจจวาจา
พื้นคืนอุดมสมบูรณ์...”

ฉันพกหนังสือเล่มนี้ติดตัวไปด้วยระหว่างการเดินทาง * “ท้าววัฒนธรรมอีสานกลาง” ตามแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

สาวอีสานผู้นั่งติดกับฉันยังคงเอากระดาษซับน้ำตาไม่เลิก เพราะเสียงเพลงหมอลำ บทนั้น ฉันเห็นว่าเธองามยิ่งขึ้น เมื่อมีหยาดน้ำตาประดับบนใบหน้า หยาดน้ำตาที่มาจากความ “สะเทือนใจ”

หากมนุษย์เราหมดอารมณ์สะเทือนใจ โดยเฉพาะต่อผู้อื่น หรือผืนแผ่นดินที่เราเหยียบย่ำอยู่แล้ว เรายังจะได้ชื่อว่าเป็น “มนุษย์” อีกหรือ

* จัดโดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น และสำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น ระหว่างวันที่ ๑๘-๒๑ มิถุนายน ๒๕๕๓

- 6 -

“ทำไมภาพควายที่หน้าปกหนังสือ “กาสกรคำฉันท์” จึงมีสีแดงที่หัวควาย”

ในงานเปิดตัวหนังสือบุชชาควายเล่มนี้ ซึ่งเป็นอีกกำหนดการระหว่างการเดินทาง มีผู้อ่านคนหนึ่งได้ตั้งคำถามต่อศิลปินผู้เขียนภาพปก คือ ผศ. ทรงวิทย์ พิมพ์พะภรณ์

คำตอบของศิลปินคือ “แรงบันดาลใจจากสถานการณ์บ้านเมืองยามนี้ที่สั่งให้เขาวาดภาพนี้ขึ้น !”

“ความสะเทือนใจ” อาจสะท้อนผ่านลูกคอของเพลงหมอลำ หยาดน้ำตาหญิงสาว หยดเหงื่อของชาวนา ปลายพู่กันในภาพเขียนของศิลปิน หรือ * “ในแววดาของโคเสียงทวย” ฯลฯ

- 7 -

“ระเบิดแถวบ้านเราเมื่อคืนนี้ มีคนตายหลายคน !”

ขณะนี้ ใครจะรู้บ้างว่า แม้กายฉันจะเหยียบย่ำอย่างแสนสุขอยู่บนแผ่นดินอีสาน แต่หัวใจฉันกลับกำลังร้องไห้กับข่าวสะเทือนใจที่บ้านเกิด ณ สุดชายแดนใต้

เข้านี้ก็ยังไม่มียางานข่าวร้ายจากภาคใต้ เสมือนว่าความตายจากภูมิภาคนั้นมีราคาไม่เท่าความตายจากส่วนกลางหรืออย่างไร !?

หรือหากจะมี “ข่าว” การตายที่บ้านเกิดของฉันตามมาในเช้าวันนี้ สิ่งที่เราเรียกว่า

“ข่าว” นั้นสมควรแก่ “คุณค่าข่าว” ที่นำเสนอต่อมวลชน เพื่อ “สันติภาพ” หรือไม่ ใครช่วยตอบได้ไหม

ถึงเวลาแล้วหรือยังที่สื่อมวลชนควรจะตระหนักหรือทบทวนบทบาทของตนเองว่า

“เราจะเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาของข่าวร้ายนั้น หรือเราจะเป็นผู้ช่วยค้นหาทางออกของปัญหา?”

ฉันฝากคำถามนี้ไว้ในสายลมร้อนที่พัดผ่านมาจากผืนดินระแหงนอกหน้าต่างต่างสองข้างทาง แล้วนึกถึงเพื่อนนักข่าวบางคนที่ได้พลีชีพตายไปแล้วกับการรายงานข่าวภาคใต้ ขณะที่บางคนยังคงสนุกอยู่กับการรายงานข่าวประเภทใส่สีตีไข่และไม่รู้จริง ที่ยิ่งสร้างความรำคาญให้แก่ผืนแผ่นดิน!

นกเปลี่ยวสีแปดกตาดตัวหนึ่งโฉบบินฝ่าอากาศขึ้นไป เหมือนจะนำหัวใจฉันกลับไปเยี่ยมญาติพี่น้องซึ่งอยู่ในพื้นที่สีแดงทางภาคใต้

*“ในแววดาของโคเสียงทาย” บทกวีรางวัลยอดเยี่ยมนายอินทร์อวอร์ด โดย วิสุทธิ์ ขาวเนียม

- 8 -

“เป็นคนอีสานหรือเปล่า”

ชาวบ้านอีสานคนหนึ่งที่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ถามฉัน ขณะกำลังเปิบข้าวเหนียวกับลาบปลา และ “แกงหอย” ซึ่งเป็นอาหารท้องถิ่นมีชื่อของที่นี่ อาจเป็นเพราะเสียดลาย “สาวภูไท” ที่ฉันใส่ชุดหนุนจากชาวบ้าน แล้วใส่ทันที ทำให้เขาเข้าใจผิดแม่แต่วัยเกือบ 90 เดกว่าฉันเป็นสาวเหนือ ขณะทำพิธีผูกข้อมือต้อนรับ

“เป็นสาวใต้ - ใต้สุดของประเทศไทยเสียด้วย เกิดตรงชายแดนไทย-มาเลเซีย ตอนเกิดมาจำได้ว่าพูดไทยเกือบไม่ได้ เพราะชุมชนแถวนั้นส่วนใหญ่พูดภาษายาวี หรือไม่ก็ภาษาจีน”

ฉันตอบไปตามความจริง ขณะนี้ไปถึงภาพบ้านเกิด ณ ป่าดงพงไพรอันอุดมในพื้นที่พรมแดนใต้สุดของประเทศ ซึ่งเวลานี้ถูกห้ามไม่ให้ผ่านเส้นทางนั้น ด้วยข่าวสารที่รายงานจนไม่เหลือหนทางแห่งความงดงามและภูมิปัญญาล้ำค่า ณ ดินแดนที่เคยได้ชื่อว่า “เพชรแห่งสยาม” ณ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา

ภาพเด็กชายอีสานมอมแมมผอมแห้งถือข้องปลาเบาโหวง ที่เดินร้องไห้ไปตามริมถนนกับเด็กหญิงตัวน้อย โดยไม่มีผู้ใหญ่ผู้นำหน้า ...กำลังจะมุ่งไปสู่หนใด และจะมีข้าวตกถึงกระเพาะบ้างหรือยัง ท่ามกลางแดดเปรี้ยงร้อนร้ายเพียงวันนี้?

ฉันนั่งมองภาพนั้นไประหว่างทาง คิดกลับไปกลับมาระหว่างฉากบ้านเกิดของตัวเองทางภาคใต้ กับฉากปัจจุบันที่กำลังเหยียบย่ำอยู่บนผืนแผ่นดินอีสาน

แผ่นดินอีสานที่เคยมีอดีตบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ชื่อ “อิสราภาพ” คือ สุชาติ ภูมิบริรักษ์ นิยามเอาไว้ในหนังสือต้องห้ามเล่มหนึ่งว่า “อีสาน : ดินแดนแห่งเลือดและน้ำตา” และได้ต่อสู้เรียกร้อง เพื่อประชาธิปไตยในยุคหนึ่ง จนต้องโทษคดี “กบฏสันติภาพ” ร่วมกับนักประพันธ์คือกุหลาบ สายประดิษฐ์ หรือ “ศรีบูรพา” เมื่อ พ.ศ. 2501 หลังกลับจากนำเครื่องอุปโภคบริโภคไปบริจาคให้พี่น้องชาวอีสานร่วมกับผู้มีจิตศรัทธาในเวลานั้น

ภาพเด็กน้อยผอมโซ ภาพผืนดินแตกระแหง ภาพกระท่อมขอมซ่อ ภาพคนทุกข์ยาก...

ฉันเพิ่งพิศภาพเหล่านั้นระหว่างทาง ขณะคิดถึงความทุกข์ยากในวัยเด็กที่บ้านป่าของตัวเองตามแนวชายแดนไทยภาคใต้ แล้วย้อนถามตัวเองว่า ในฐานะคนเขียนหนังสือหรือผู้มีสิ่งี่เรียกว่า “สื่อ” อยู่ในมือ เราจะทำอะไรได้มากกว่านี้

หรือเพียงได้แต่ “รายงาน” สภาพที่เห็นออกไปวันๆ ขณะที่หนังสือพิมพ์และนิตยสารส่วนใหญ่บนแผงก็ยิ่งมุ่งเน้นการผลิตสิ่งพิมพ์ “ประเภทปริมาณ” ที่เน้นข่าวสนองปुरुชนวิสัย และบรรณาธิการหลายคนก็ยังคงส่งเสริมการเขียนข่าวแบบ “ใส่สีตีไข่” ลงไปในข่าวกันอย่างไร้การควบคุม

ภาพชาวนาจากเพลงหมอลำบนจอโทรทัศน์ และภาพชาวนาจากสองข้างทางพาดผ่านหลายจังหวัด ทำให้คิดถึงประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งยังมีอาชีพเกษตรกร และนับวันคำว่า “พัฒนา” ก็ยิ่งรุกไล่ให้เกษตรกรไร้ที่ทำกิน จนต้องขายที่ทางไปเป็นแรงงานในเมือง และสิ้นเนื้อประดาตัว

- 9 -

“ทุกวันนี้หนุ่มสาวอีสานรุ่นใหม่ลืมนึกเลือนรกรเหง้าตัวเองกันไปหมดแล้ว”

เจ้าหน้าที่วัฒนธรรมหญิงบางคนบ่นให้เข้าหู และโยนความรับผิดชอบให้กับ “ผู้ใหญ่”

“ทุกวันนี้การพัฒนา กลับเข้ามาทำลายภูมิปัญญาดั้งเดิม อย่างเวลาจัดงานประจำปีของจังหวัด แทนที่จะเชิญหมอลำพื้นบ้านอีสานที่มีอยู่ไปแสดง ก็ไปจ้างคอนเสิร์ตราคาแพง

มาเล่น แถมพ่อค้าแม่ค้าที่อยากไปขายสินค้าพื้นบ้าน ยังต้องจองบูธออกงาน แต่ก็ไม่มีเงินไปเช่าบูธราคาแพง แล้วจะมาอ้างว่า “พัฒนา” ท้องถิ่นได้อย่างไร”

เธอยังเล่าว่าพบปัญหาซับซ้อนอีกมากมาย จากการลงพื้นที่ไปพบชาวบ้าน ซึ่งยังไกลเหลือเกินต่อการเข้าถึงคำว่า “พัฒนา” แบบยั่งยืน

หากฝ่ายผู้มีอำนาจหรือมีความรู้ แต่กลับแกลังโง่เสียแล้ว อย่าหวังเลยว่าทุกนโยบายจะก้าวไปถึงเป้าหมายแห่งวัตถุประสงค์สวยหรูทุกโครงการได้

ฉันคิดไปถึงงานประเภท “ผักชีโรยหน้า” อีกหลายโครงการในประเทศนี้

“เราจะทำอย่างไรดี”

เจ้าหน้าที่วัฒนธรรมคนเดิมยังคงตั้งคำถามทิ้งไว้บนเวทีเสวนาอย่างต้องการคำตอบ

“เสนอให้สร้าง “สื่อ” ขึ้นมาเอง และส่งเสริมให้ผู้รู้ปัญหาอย่างแท้จริงเป็นผู้เขียนแทนที่จะพึ่ง “สื่อมวลชน” ทางเดียว เพื่อสะท้อนปัญหาที่ได้ไปพบเห็นจากการสัมผัสกับชาวบ้านโดยตรง”

มีนักข่าวบางคนเสนอแนวทางในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

“สื่อมวลชนบางคนอาจผ่านมา แล้วก็ผ่านไป ไม่รู้จริงเท่าคนในท้องถิ่น ซึ่งซึมซับปัญหาต่างๆ อย่างใกล้ชิดกว่า”

- 10 -

“ผมจะติดต่อหมอลำอีสานคนนี้ไปแสดงในต่างประเทศ”

บรรณาธิการหนังสือพิมพ์การเมืองฉบับหนึ่งซึ่งร่วมเดินทางไปกับคณะ ประกาศบรรณโดยสารที่กำลังนำชาวคณะไปเยือนอีสานอีกหลายจังหวัดตามกำหนดการ

คำคินนั้นเราชาวคณะได้ร่วมตีมด่าเพลงหมอลำจาก บานเย็น ศรีวงษา ได้ชมหนังประโมทัย จาก คณะสำลี และได้ฟังเพลงลูกทุ่งอีสาน จาก ศักดิ์สยาม เพชรชมพู เจ้าของเสียงเพลง “ทุ่งกุลาร้องไห้” และ “ตามน้องกลับสารคาม”

นอกจากนั้นเรายังได้ร่วมวงอาหารเย็นแบบ “พาแลง” ร่วมใส่เหล่เสวนากับ อำคา แสงงาม ประธานกลุ่มท่องเที่ยวภูเก้าสิงห์ อ.เกษตรวิสัย จ.ร้อยเอ็ด ได้พบศิลปินตัดกระดาษชาวอีสาน ฯลฯ ท่ามกลางสายฝนพรำตลอดคืน ประกอบเสียงแคนแสนประทับใจ

เป็นความงดงามแห่งภูมิปัญญาอีสานที่ต่างเป็นผลผลิตจากผืนดินอุดมแห่งนี้

- 11 -

ณ กลางป่าลึก ศิลปินหนุ่มผู้ร่วมเดินทางไปกับชาวคณะ ได้นำเราไปชมผลงานศิลปะล่าสุดของเขา หลังเสร็จสิ้นการชมศิลปะจิตรกรรมรูปแต้มโบราณอีสานอย่างอึ้งหนำสำราญ ซึ่งเป็นมรดกวัฒนธรรมทรงคุณค่า

“สิม” โดดเด่นกลางป่าใหญ่รูปทรงทันสมัยใหม่เอี่ยม อันมีรากมาจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ผสมด้วยเรื่องเล่าแห่งยุคสมัย ปะทะสายตาทุกคน !

“อะไรเป็นแรงบันดาลใจให้ทำงานศิลปะนี้ขึ้นมา !”

เสียงใครบางคนกระซิบถามศิลปินอีสานรุ่นใหม่คนนั้นอย่างประหลาดใจ ประหนึ่งเสียงกระซิบจากสายลม

“วิปัสสนากรรมฐาน” ศิลปินหนุ่มมาดทันสมัยตอบคำถาม และย้ำว่า

“ผมมานั่งกรรมฐานที่นั่นกับพระอาจารย์หลายปีก่อนจะเขียนภาพนี้”

ทันทีที่กล่าวจบ พระอาจารย์ผู้ถูกกล่าวถึงก็แฉะมาให้ชาวคณะได้ร่วมนมัสการ

“นั่นคืออะไร”

ใครบางคนพินิจสิ่งแปลกใหม่ในภาพเขียนที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในรูปแต้มโบราณ

“นั่นคืออนุสาวรีย์ประชาธิปไตย นั่นคืออาวุธสงคราม และนั่นคือภาพการตายของประชาชนเมื่อเดือนพฤษภาคมที่ผ่านมา”

ศิลปินหนุ่มยื่นอธิบายทุกรายละเอียดของภาพ เริ่มจากภาพที่เขียนจากแรงบันดาลใจนิทานพื้นบ้านเรื่อง “สินไซ” “พระเวสสันดรชาดก” นรกภูมิต่างๆ จากจินตนาการใต้ดินไปจนถึงยานอวกาศ พร้อมตกแต่งด้วยวัสดุสมัยใหม่ ที่ทำให้ศิลปะนี้กลายเป็นผลงานศิลปะประยุกต์ โดยผสมผสานภูมิปัญญาโบราณเข้ากับแนวคิดสมัยใหม่

จากลักษณะทันสมัยภายนอกของศิลปินหนุ่ม ไม่อยากเชื่อว่า ชายหนุ่มผู้นี้จะสามารถไปปักกลดวิปัสสนากรรมฐานในป่าลึกได้นานหลายปี จนก่อเกิดแรงบันดาลใจทำงานศิลปะระดับชุมชนแห่งนี้ได้

“ผมต้องการบันทึกเรื่องราวแห่งยุคสมัยไว้ให้ลูกหลานร่วมรับรู้ผ่านรูปแต้ม”

ล้อมวลชนหลายคนบันทึกเสียงและผลงานศิลปะนั้นไว้อย่างสนใจ เพื่อนำไปเผยแพร่ต่อ ก่อนจะเดินทางจากมา หลายคนยังตีความภาพแห่งยุคสมัยต่างๆ ที่ศิลปินต้องการจะ “สื่อ” นั้น โดยไม่เลิกซักถามถึงรายละเอียดต่างๆ ของภาพ โดยเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์รุนแรงในบ้านเมืองช่วงที่ผ่านมา

“แม่หนังตะลุงอีสานเขาแสดงเรื่องอะไรหรือ”

ลูกชายถาม ขณะเปิดกล้องดูหนังสือตะลุงผ่านภาพเคลื่อนไหวในกล้องวิดีโอ และเห็นว่าตัวละครไม่เหมือนหนังตะลุงของภาคใต้

“เรื่อง “สินไซ” ค่ะ”

“นี่เิงคะ ภาพ “สินไซเดินดง” เห็นไหม”

ฉันแนะนำวรรณกรรมพื้นบ้านผ่านภาพถ่ายที่เอามาฝากลูก

“แม่เล่านิทานเรื่องนี้ให้ฟังหน่อยสิครับ”

“เรื่องนี้เป็นนิทานพื้นบ้าน พระเอกเป็นนักรู้ เป็นลูกกตัญญู ต้องต่อสู้กับศัตรูกลางป่า เดี่ยวแม่จะให้ดูรูปประกอบนะคะ

เรื่องนี้มักจะนำไปใช้เทศน์ในวัด ในงานศพ แสดงหมอลำ หรือหนังตะลุงอีสาน เป็นเรื่องอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ผู้เล่าต้องการสอดแทรกคติธรรมคำสอนเอาไว้ให้คนปฏิบัติตาม”

ฉันเริ่มต้นเล่าวรรณกรรมพื้นบ้านให้ลูกชายฟัง โดยสร้างความน่าสนใจด้วยการย้อนให้ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังจากทุกวัดที่ได้เดินทางไปเยี่ยมชมผ่านกล้องดิจิทัล และภาพเคลื่อนไหว

“คนอีสานเรียกการวาดหรือการขีดเขียนภาพนี้ว่า “ฮูปแต้ม” ค่ะ”

“อะไรนะครับ”

“ฮูปแต้ม” ค่ะ

สีเส้นของภาพจิตรกรรมลวดลายแปลกตา และใช้สีจากธรรมชาติ สะท้อนศิลปะบริสุทธิ์จากฝีมือศิลปินพื้นบ้าน สร้างความตื่นตาตื่นใจให้แก่ลูกชายผู้กำลังสนใจเป็นศิลปินในอนาคตได้ดีเยี่ยม

เราสองแม่ลูกมีความสุขกับการชมภาพจิตรกรรมฝาผนัง หรือ “ฮูปแต้ม” ผ่านกล้องถ่ายรูปและวิดีโอ เสมือนว่าการเดินทางที่ผ่านมามีลูกชายร่วมเดินทางไปกับฉันด้วย

ความสนใจในวรรณกรรมพื้นบ้านและภาพจิตรกรรมฝาผนังของลูกชาย ทำให้ฉันได้แรงบันดาลใจว่า จะนำเรื่องนี้ไปเผยแพร่ผ่าน “สื่อ” ในรูปแบบใดที่จะทำให้นักรุ่นใหม่สนใจ

แล้วฉันก็ชวนลูกชายช่วยกันฮูปแต้ม เดิมสีและเส้น ...ไปตามแนวทางที่ศิลปินพื้นบ้านอีสานได้ทิ้งร่องรอยภูมิปัญญาไว้ให้ลูกหลาน

- 13 -

ระหว่างทางกลับบ้าน ฉันบอกตัวเองว่า มีเรื่องราวทรงคุณค่าอีกมากมายบนพื้นแผ่นดินอีสานที่จะนำกลับไปเขียนหรือ “อุปแต้ม”

ธรรมศึลนั้น	เพิงแพงยังยั้ง
ฮักกว่าข้าว	ของเลี้ยงลูกเมีย
สัจจะนั้น	ควรปุ่นเป็นประณีต
ฮักกว่าเนื้อ	ตนเจ้าจึงควร

จาก “สินไซสอนนาค”
(บันทึกเมืองบาดาล) นาคยุทธ

บนโต๊ะทำงาน...เสียงคำสอนเรื่อง “สินไซสอนนาค” ล่องลอยมาจากทิศใดทิศหนึ่งชัดเจน เสมือนบรรยากาศขณะกำลังชมลิ้มอยู่ ณ วัดป่าอีสานที่พระกำลังเทศนาสอนเรื่องความดีความชั่ว ขณะภาพตัวละครจากหนังประโมทัยก็กำลังโลดแล่นอย่างมีชีวิตอยู่เบื้องหน้า เหมือนก้าวจากอดีตมาสู่ปัจจุบัน

แล้วฉันก็เริ่มลงมือเขียน !

*หมายความว่า “จงรักษาศีลธรรมยิ่งกว่าข้าวของเงินทอง และให้ตั้งมั่นในความซื่อสัตย์ยังชีพ”

** ข้อมูลจากการร่วมเดินทางสายวัฒนธรรม 4 จังหวัดอีสาน จัดโดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น และสำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น ระหว่างวันที่ 18-21 มิถุนายน 2553